

Александар Раковић*

ТУРСКА ИНИЦИЈАТИВА ЗА УЈЕДИЊЕЊЕ ИСЛАМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ (2011)

Апстракт: На основу јавне документације Министарства вера Републике Србије, личних забелешки о разговорима са највишим верским службеницима Исламске заједнице Србије и иностраним дипломатама, домаће и стране штампе, рад објашњава којим путем је Министарство вера Републике Србије заузело став да Исламска заједница Србије са реис-ул-улемом на челу и седиштем у Београду треба да добије статус традиционалне верске заједнице у Републици Србији (2010) и осветљава како је турска дипломатска иницијатива у виду одговора имала намеру да укине Исламску заједницу Србије, а потом да путем наметнутог уједињења Исламску заједницу у Републици Србији стави под старатељство реис-ул-улеме Исламске заједнице Босне и Херцеговине са седиштем у Сарајеву (2011).

Кључне речи: Исламска заједница, Србија, Турска, Босна и Херцеговина, реис-ул-улема, муфтија.

* * *

Увод

Подела у Исламској заједници у Републици Србији је тема којом су се у протеклим годинама бавили државни органи Републике Србије (на првом месту Министарство вера), органи исламских заједница у нашој земљи и суседству, страна дипломатска представништва (јавно Турска и Сједињене Америчке Државе, а ван домаћаја јавности и „две земље Западне Европе”)

* Институт за новију историју Србије, Београд. Рад „Турска иницијатива за обједињавање Исламске заједнице у Републици Србији (2011)” настао је у оквиру пројекта „Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници” (47027), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

и државне и верске институције Републике Турске. Током четворогодишњег рада у Министарству вера Републике Србије (2008–2012) на месту државног службеника задуженог за сарадњу са Исламском заједницом имао сам прилику да се у то уверим, како кроз архивску документацију тако и кроз бројне сусрете са верским службеницима исламских заједница и иностраним дипломатским представницима у нашој земљи.¹

У нашој јавности су се шириле бројне нетачне информације о природи поделе у Исламској заједници. Како би се избегавале даље забуне, било је потребе да се сазнања систематизују и учине доступним државним органима и медијима. Стога је Министарство вера Републике Србије сачинило документ: „Информација о актуелним приликама у Исламској заједници у Републици Србији, поделама, односу према државним органима Републике Србије и непрестаним политичким нападима Исламске заједнице у Србији Ријасета [Исламске заједнице] Босне и Херцеговине на државне органе Републике Србије и националне институције српског народа”. У јулу 2009. овај документ је послат Генералном секретаријату Владе Републике Србије, кабинетима председника Републике и председника Владе, министарствима у Влади Републике Србије, а доцније и Независном удружењу новинара Србије (НУНС) као одговор на њихов захтев за појашњење околности током којих је Министарство вера Републике Србије обуставило дотације *Гласу ислама* због говора мржње.²

Документ је, дакле, био јавног карактера. Ниједно питање у вези са поделом у Исламској заједници у Републици Србији не може се разумети без увида у овај документ који је овде дат у изводима:

Дисолуција Исламске заједнице Југославије одвијала се у оквиру историјског процеса разбијања Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.

Исламска заједница Југославије је нелегитимно укинута 1993. а међу четворицом потписника дисолуције били су Мустафа Церих и Муамер Зукорлић. Поделом су успостављене сецесионистичке исламске заједнице Косова, Босне и Херцеговине, Санцака, Хрватске и Словеније.

На чело новоосноване Исламске заједнице Санцака дошао је Муамер Зукорлић и она је 1995. стављена под јурисдикцију Ријасета

1 Из белешки Александра Раковића.

2 Архива Министарства вера Републике Србије, „Информација о актуелним приликама у Исламској заједници у Републици Србији, поделама, односу према државним органима Републике Србије и непрестаним политичким нападима Исламске заједнице у Србији Ријасета Босне и Херцеговине на државне органе Републике Србије и националне институције српског народа”.

Исламске заједнице Босне и Херцеговине. Уставом Исламске заједнице Босне и Херцеговине из 1997. однос Исламске заједнице Санцака као саставног дела Исламске заједнице Босне и Херцеговине уздигнут је на највиши правни ниво. Врховни суд Републике Србије је 1995. одбио захтев за регистрацију Исламске заједнице Санцака као верске заједнице. Зукорлић је 1998. покушао да организује Исламску заједницу у СР Југославији, као аутономну јединицу Исламске заједнице у Босни и Херцеговини, али је за државне органе и оваква форма била неприхватљива за регистрацију.

С друге стране, Исламска заједница Србије је 1994. у Нишу одржала Сабор којим је успостављен правни континуитет са Исламском заједницом Србије у Социјалистичкој Републици Србији. Исламска заједница Србије, под тим именом а са седиштем у Београду, на челу са муфтијом Хамдијом Јусуфспахићем, од 2001. уписана је у Регистар Завода за статистику Републике Србије. Исламска заједница Србије је до 2007. обухватала простор централне Србије и Војводине, без шест општина Рашке области (Санцака), где је деловала Исламска заједница Санцака. Сабор Исламске заједнице Србије је 19. фебруара 2007. усвојио Устав Исламске заједнице Србије којим је она уздигнута у ранг Ријасета за територију Републике Србије и успостављен континуитет са исламском верском заједницом у Кнежевини Србији. За реис-ул-улему је именован Хамдија Јусуфспахић.

Главни муфтија и председник Мешихата Исламске заједнице Санцака Муамер Зукорлић је иницирао Објединитељски сабор Исламске заједнице у Србији који је одржан 27. марта 2007. Исламска заједница Санцака је тиме требало да прошири поље рада на територију Републике Србије, али је истовремено остала саставни део Ријасета Исламске заједнице Босне и Херцеговине. Стога је ради прецизнијег разумевања ову заједницу потребно описати под именом које задовољава њене територијалне претензије и институционалне везе – Исламска заједница у Србији Ријасета [Исламске заједнице] Босне и Херцеговине.

Сабор Исламске заједнице Санцака, односно већина саборника са територије Републике Србије, сматрао је да није било потребе за стварањем паралелне исламске заједнице на територији Републике Србије. Сабор Исламске заједнице Санцака је стога 3. октобра 2007. већином гласова донео одлуку да се смени Муамер Зукорлић са свих функција и да се обнови рад Мешихата Исламске заједнице Санцака у оквиру Ријасета Исламске заједнице Србије са седиштем у Београду.

Врховни сабор Исламске заједнице Србије је 4. октобра 2007. једногласно верификовао одлуке Сабора Исламске заједнице Санцака.

За новог реис-ул-улему именован је Адем Зилкић, главни имам из Тутина, а за доживотног почасног реис-ул-улему именован је Хамдија Јусуфспахић. Тиме је Исламска заједница Србије проширила поље деловања и организациону структуру на Рашку област (Санџак).

У Ријасету Исламске заједнице Србије, коју предводе Зилкић и Јусуфспахић, тврде да су присаједињењем Мешихата Исламске заједнице Санџака постигли историјски србијанско-санџачки компромис међу муслиманима у Републици Србији којим је на читавој територији наше земље успостављен јединствен верски поредак муслимана.

С друге стране, Исламска заједница у Србији Ријасета [Исламске заједнице] Босне и Херцеговине никада није признала одлуку којом се Муамер Зукорлић смењује са руководеће функције и остала је при ставу да је Исламска заједница у Србији организациони део Исламске заједнице Босне и Херцеговине.

Посебан кратак осврт треба направити и на Исламску заједницу Прешева, Бујановца и Медвеђе, коју чине етнички Албанци. Наиме, део ове заједнице прихвата руководство Исламске заједнице Србије, део прихвата руководство Исламске заједнице у Србији Ријасета [Исламске заједнице] Босне и Херцеговине, а део је оријентисан ка сепаратистичкој Исламској заједници Косова.

[...]

У Републици Србији, дакле, постоји фактичка и дубока подела међу муслиманским верницима. Кроз поделу се прелама и однос према Републици Србији. Док поглавари и верски службеници Исламске заједнице Србије подржавају нашу земљу у међународним политичким, културним и верским асоцијацијама, поглавар и верски службеници Исламске заједнице у Србији Ријасета [Исламске заједнице] Босне и Херцеговине непрестано прете интернационализацијом и радикализацијом „санџачког питања” и нападају државне органе Републике Србије и њене националне институције.

[...]

У склопу исте опасне и реметилачке политике Муамер Зукорлић непрестано прети радикализацијом прилика у Рашкој области (Санџаку) и прави паралеле са косовским сценариом решавања етничких и верских несугласица. Такође, Зукорлић већ годинама плански ради на урушавању коректних међуљудских односа у Републици Србији, јер својим изјавама и у својим медијима покушава да створи атмосферу линча и верске нетолеранције, негативну емоцију и презир, осећање несигурности и страха и да креира слику да такво понашање није предмет одговорности. То се нарочито односи на званично гласило

Исламске заједнице у Србији Ријасета [Исламске заједнице] Босне и Херцеговине *Глас ислама*.

[...]

Због свега тога, Министарство вера Републике Србије је са жаљењем констатовало да уређивачка политика *Гласа ислама* није у складу са пројектом „Унапређење верске културе, верских слобода и толеранције” јер овај лист пропагира говор мржње, ксенофобију и нетолеранцију. Министарство вера Републике Србије је стога одлучило да обустави даље финансирање *Гласа ислама*.

[...]

Закон о црквама и верским заједницама Републике Србије (Члан 15) претпоставља да само једна исламска заједница има статус традиционалне верске заједнице.

Исламска заједница Србије према свом Уставу наглашава да наставља континуитет ислама као законите религије у Кнежевини Србији. Овакав континуитет Исламска заједница у Србији Ријасета [Исламске заједнице] Босне и Херцеговине у свом Уставу не помиње.

Исламска заједница Србије (са седиштем у Београду) је 15. маја 2006. поднела Министарству вера Републике Србије захтев за упис у Регистар цркава и верских заједница. Исламска заједница у Србији Ријасета [Исламске заједнице] Босне и Херцеговине (са седиштем у Новом Пазару и средиштем у Сарајеву) је 23. јула 2007. поднела Министарству вера Републике Србије захтев за упис у Регистар цркава и верских заједница.

Ниједна исламска заједница до сада није уписана у Регистар цркава и верских заједница Републике Србије. Министарство вера Републике Србије је у процедури формирања научно-стручне комисије која би требало да утврди историјске и правне чињенице и министру вера путем извештаја изнесе непристрасно и компетентно мишљење о историјско-правном континуитету исламских заједница у Републици Србији. Након извештаја комисије, министар вера ће донети одлуку о одређивању адекватног статуса исламских заједница у Регистру цркава и верских заједница Републике Србије.

На основу Члана 10. става 2. Закона о црквама и верским заједницама прописано је да су традиционалне верске заједнице „оне које у Србији имају вишевековни историјски континуитет и чији је правни субјективитет стечен на основу посебних закона”, а по Члану 15. Закона о црквама и верским заједницама Исламској заједници се „признаје континуитет са правним

субјективитетом стеченим на основу Закона о исламској верској заједници Краљевине Југославије” из 1930.³

Имајући ово у виду, министар вера проф. др Богољуб Шијаковић је формирао Посебну радну групу за констатовање чињеница о историјском континуитету и правном легитимитету Исламске заједнице у Републици Србији.⁴

У Посебну радну групу су по решењу министра вера од 10. новембра 2009. именовани: др Драган Новаковић, социолог, председник Посебне радне групе (Министарство вера Републике Србије), проф. др Дарко Танасковић, исламолог (Филолошки факултет у Београду), Адем Зилкић, реис-ул-улема (Исламска заједница Србије), мр Александар Раковић, историчар (Министарство вера Републике Србије), док је Исламска заједница у Србији коју предводи Муамер Зукорлић одбила да одреди представника у Посебној радној групи.⁵

Након сагледавања чињеница, Посебна радна група је 23. јула 2010. закључила да „историјски континуитет и правни легитимитет традиционалне исламске верске заједнице у Републици Србији има, тј. може имати само Исламска заједница Србије”.⁶

Исламска заједница Србије потом је (без паралелизма са другом исламском заједницом) интегрисана у више савета, комисија, посебних радних група и других тела Републике Србије: Национални просветни савет Републике Србије, Комисију Владе Републике Србије за верску наставу у основним и средњим школама, верску службу у Војсци Србије, Међурелигијски савет Министарства вера Републике Србије и остало.

Исламска заједница у Србији Ријасета Исламске заједнице Босне и Херцеговине (у даљем тексту Исламска заједница у Санџаку – Србији, што је најновији назив ове верске заједнице) није добила представнике у телима Републике Србије јер је изричито одбијала или игнорисала предлоге за сарадњу са ресорним министарствима: у првом реду с Министарством просвете Републике Србије и Министарством вера Републике Србије.

Дакле, Исламска заједница Србије је *de facto* наследила, односно стекла статус традиционалне Исламске заједнице у Републици Србији и преостало је само да се у складу са правном процедуром *de jure* потврди статус Исламске заједнице Србије, као традиционалне верске заједнице, уписом у Регистар цркава и верских заједница у Републици Србији.

3 Службени гласник Републике Србије, број 36/2006.

4 Документ у личном поседу (дат као члану Посебне радне групе и потписнику), „Налаз Посебне радне групе за констатовање чињеница о историјском континуитету и правном легитимитету Исламске заједнице у Републици Србији”, 23. јул 2010. – Заведен у Министарству вера Републике Србије: Број 119-01-17/09-03.

5 Исто.

6 Исто.

Турска дипломатска иницијатива из 2011. требало је да спречи уписивање Ријасета Исламске заједнице Србије као традиционалне верске заједнице у Регистар цркава и верских заједница у Републици Србији и наведе је на самоукидање.

Турска иницијатива за уједињење Исламске заједнице у Републици Србији (октобар–новембар 2011)

И пре него што је Ахмет Давутоглу именован за министра спољних послова (1. мај 2009), турска дипломатија је улагала напоре да помири завађене управљачке структуре исламских заједница у Републици Србији, чије су се верске присталице веома често физички сукобљавале по сличном моделу по коме су у сукобе улазиле политичке присталице Сулејмана Угљанина (Странка демократске акције Санџака) и Расима Љајића (Санџачка демократска партија).

Турски амбасадор у Београду Суха Умар је два пута обавио посредничку улогу између Исламске заједнице Србије и Исламске заједнице у Санџаку – Србији, не са жељом да им намеће решења већ да их окупи у дијалогу. У јесен 2008. није постигнут договор јер је Зукорлић одбио сусрет са Умаром (секуларним турским дипломатом). Амбасадор Умар није одустајао па је 14. априла 2009. казао за *Танју* да је са реис-ул-улемом Адемом Зилкићем и главним муфтијом Муамером Зукорлићем успео да се договори о кодексу понашања по којем ће убудуће бити избегавани инциденти између следбеника завађених исламских заједница. Умар је посебно нагласио да „ниједна држава никада не би требало да дозволи било којој [верској] заједници да потпада под институције друге државе”. Тиме је ставио до знања да Исламска заједница у Републици Србији не сме да буде део организационе структуре Исламске заједнице Босне и Херцеговине. Зукорлић је стога изјавио за *Дневни аваз* да Умар нема подршку премијера Реџепа Тајипа Ердогана и председника др Абдулаха Гула.⁷ Умарова иницијатива је због тога доживела неуспех, а на сцену је ступио новоименовани министар спољних послова проф. др Ахмет Давутоглу.

Давутоглуова иницијатива да помири санџачке политичке лидере и верске лидере исламских заједница у Републици Србији не може се тумачити ван његовог неоосманистичког концепта „Стратегијске дубине”, по којем на духовној, културној и политичкој основи историјског османизма треба стварати регионалну и глобалну моћ Турске. На нашем простору реч је о

⁷ Umar: *Muslim leaders agree on code of behavior*, *Mfa.gov.rs*, 14 April 2009; *Pomirenje između Zilkića i Zukorlića*, *Sandzaknews.com*, 15. april 2009.

„обнови османског Балкана”, са ослонцем на Бошњаке и Албанце – баштинике „османског наслеђа”.⁸

Министар Давутоглу и тадашњи заменик турског реис-ул-улеме проф. др Мехмед Гормез допутовали су у јулу 2009. у Нови Пазар у двоструку помириатељску мисију: Давутоглу да помири Угљанина и Љајића, а Гормез да помири Зилкића и Зукорлића. Гормезов разговор са верским поглаварима 23. јула 2009. није премостио разлике између лидера исламских заједница. С друге стране, Давутоглу је 24. јула 2009. успешно помирио Угљанина и Љајића. Сусрету Давутоглу са Угљанином и Љајићем присуствовао је и министар спољних послова Републике Србије Вук Јеремић.⁹ Угљанин је у наредним месецима спорим корацима, али сигурно, почео да напушта свој став да „Мешихат [Исламске заједнице у Санџаку – Србији] више не постоји”.¹⁰ Чини се да се Давутоглу тада наметнуо као кључна особа која је доцније у неформалном разговору била замољена да посредује у спору између исламских заједница у Републици Србији и пронађе решење за њихово уједињење. Та турска иницијатива требало је да сачека нову радикализацију „санџачких прилика” коју су током 2010. потпаливале Зукорлићеве присталице.

Суочени с тим да државни органи Републике Србије не пристају на претње и уцене, да су окренути пријатељској сарадњи са Исламском заједницом Србије, присталице Муамера Зукорлића су све ратоборније исказивале силу. Приликом посете турског премијера Реџепа Тајипа Ердогана Новом Пазару 12. јула 2010. присталице главног муфтије су физички нападе верске службенике Исламске заједнице Србије и друге грађане Новог Пазара које су сматрали неистомишљеницима.¹¹ Даље, „око 1.000 ратоборних присталица муфтије Зукорлића” 4. септембра 2010. нападо је камењем, циглама и флашама жандармерију и полицију Републике Србије у Новом Пазару. У исто време Исламска заједница у Санџаку – Србији са Муамером Зукорлићем на челу истакла је за политички циљ што брже успостављање аутономије Санџака.¹²

План за „аутономију Санџака” изразито је опасан за Републику Србију јер би њиме њени централни делови били физички раздвојени од Херцеговине у Републици Српској и Црне Горе (понављањем аустроугарске и турске стратегије између 1878. и 1912. да се онемогући стварање заједничке границе између Кнежевине/Краљевине Србије и Кнежевине/Краљевине Црне Горе). Српски народ би добио ново административно „уско грло” у својој етничкој целини, попут Дистрикта Брчко, којим су Република Србија и источни део

8 Дарко Танасковић, *Неоосманизам: њоврашајак Турске на Балкан*, Београд 2010, 39, 45.

9 „Ко је помирио Угљанина и Љајића?”, *Rtv.rs*, 24. јул 2009.

10 Интервју Сулејмана Угљанина Радио-телевизији Нови Пазар, „Мешихат више не постоји”, објављено на *Youtube.com* 3. октобра 2007.

11 *Танјуг*ов видео-снимак, 12. јул 2010.

12 *Muftijini blokirali Pazar*, *Novosti.rs*, 4. septembar 2010.

Републике Српске одељени од западних делова Републике Српске (Посавина и Босанска Крајина). С тим у вези је од егзистенцијалне важности и да српски народ на северу Косова и Метохије сачува контролу над тим делом наше земље, јер би излазак албанских полицијских и паравојних снага на административну линију код Јариња и Брњака био очекивана подршка санџачким сепаратистима.

Погоршавање прилика у Новом Пазару у близини административне линије са Косовом и Метохијом и нелагодна очекивања да би радикализам у редовима Исламске заједнице у Санџаку – Србији могао да наруши безбедност у том делу наше земље, завели су на погрешан пут да се од Републике Турске неформално затражи да помири и уједини завађене управљачке структуре исламских заједница у Републици Србији.

Неименовани турски дипломата високог ранга је за лист *Хуријет* изјавио да је „Србија захтевала турско учешће у решавању овог проблема” и да „цео процес воде двојица министара иностраних послова” Јеремић и Давутоглу.¹³ Информација коју је дао турски дипломата била је тачна јер је неко „с наше стране” током једног неформалног разговора замолио турског колегу да помогне у превазилажењу подела насталих у Исламској заједници у Републици Србији.¹⁴ Званичног позива Републици Турској од стране Републике Србије у том смислу није било, што је министар Јеремић потврдио за Телевизију Б92.¹⁵ Међутим, Давутоглу је прихватио неформалну сугестију, коју је развио у турску дипломатску иницијативу с предлогом „Основних принципа” за уједињење Исламске заједнице у Републици Србији.

Према писању штампе, у обликовању овог текста (који је имао више верзија и корекција) учествовали су премијер Турске Реџеп Тајип Ердоган, министар спољних послова Турске Ахмет Давутоглу, бошњачки члан председништва Босне и Херцеговине Бакир Изетбеговић, министар рада и социјалне политике Републике Србије Расим Љајић, министар без портфеља Републике Србије Сулејман Угљанин, реис-ул-улема Исламске заједнице Турске (Дијанет) Мехмед Гормез и реис-ул-улема Исламске заједнице Босне и Херцеговине Мустафа Церић. Док су интереси Исламске заједнице у Санџаку – Србији са Муамером Зукорлићем на челу били заступљени кроз Исламску заједницу Босне и Херцеговине, представници Исламске заједнице Србије коју предводи реис-ул-улема Адем Зилкић нису били позвани да учествују нити у разговорима нити у изради текста. Исламска заједница Србије је у пуној мери требало да буде суочена с принципом „узми или остави”.¹⁶ Уједињење исламских заједница према турској иницијативи подржале су бошњачке странке

13 Davutoglu danas u Beogradu, *Danas.rs*, 11. novembar 2011.

14 Из белешки Александра Раковића.

15 Јеремић: Давутоглуа звали верски лидери, а не држава, *Rtv.rs*, 26. октобар 2011.

16 Potpis na jedinstvo u sredu, *Danas.rs*, 16. oktobar 2011.

у Републици Србији.¹⁷ Питање Исламске заједнице у Републици Србији по-сматрано је, дакле, као изричито „бошњачко верско питање”, у супротности са чињеницом да су муслимански верници у нашој земљи Бошњаци, Албанци, Роми, Муслимани, Југословени и други, посебно Горанци на Косову и Метохији.

**Становништво према националности и вероисповести
на попису у Републици Србији 2002¹⁸**

	право- славци	римока- толици	проте- станти	мусли- мани	јудаи- сти	атеисти	укупно
Срби	97,42%	0,07%	0,08%	0,01%		0,34%	6.212.838
Мађари	0,80%	89,35%	6,21%			0,33%	293.299
Бошњаци	0,17%	0,05%		99,35%		0,13%	136.087
Роми	54,38%	2,71%	3,09%	16,72%		0,21%	108.193
Југословени	37,59%	20,90%	1,72%	2,18%		8,83%	80.721
Хрвати	2,65%	87,48%	0,42%			2,28%	70.602
Црногорци	89,05%	0,29%		0,26%		3,14%	69.049
Албанци	0,28%	1,30%		95,72%		0,11%	61.647
Словаци	1,57%	6,65%	83,27%			0,37%	59.021
Власи	98,66%		0,11%			0,06%	40.054
Румуни	81,91%	7,75%	2,15%			0,20%	34.576
Македонци	92,17%	0,27%	0,37%	1,05%		1,12%	25.847
Бугари	90,78%	4,26%	0,17%			0,27%	20.497
Буњевци	1,26%	92,15%	0,30%			1,48%	20.012
Муслимани	2,38%	0,26%	0,07%	86,13%		1,38%	19.503
Укупно	84,98%	5,48%	1,08%	3,20%	0,01%	0,53%	7.498.001

17 Остају муфтије Јусуфспахић и Зукорлић, Зилкић иде у пензију, *Danas.rs*, 14. октобар 2011.

18 Табела урађена према подацима Републичког завода за статистику Србије објављеним у: *Попис сјановништва, домаћинштва и сјанова у 2002: основни скупови сјановништва*, књига 16, Београд 2005.

У другој недељи октобра 2011. било је извесно да би „Основни принципи” ускоро требало да буду предати званичном Београду. Министри Угљанин и Љајић сусрели су се 10. октобра 2011. у Анкари, „иза затворених врата”, са премијером Ердоганом и реис-ул-улемом Гормезом.²¹ Према извештају турске новинске агенција *Анадолија*, уследио је састанак у ширем саставу којем су присуствовали Ахмет Давутоглу, Мехмед Гормез, Мустафа Церић, Муамер Зукорлић, Сулејман Угљанин и Расим Љајић. *Тудејс заман* (*Today's Zaman*), турски дневни лист на енглеском језику, јавио је 17. октобра 2011. да су „прошле недеље” на том састанку превазиђене разлике „између две верске институције” у „старој отоманској војној бази” Санџаку. Угљанин је после састанка изјавио да је подела „коначно закључена под вођством турских власти”, Љајић је додао да после тога „прави проблем Санџака, економија, коначно може да се продискутује и разреши”, а Зукорлић је нагласио: „предајем себе вољи турског премијера Реџепа Тајипа Ердогана” и „дивим се напорима Давутоглуа и Гормеза да пронађу решење за проблем у Санџаку”. Зукорлић је још казао да прихвата свако решење иза којег стану Турска и проф. др Мустафа Церић.²²

Муфтија србијански Исламске заједнице Србије Мухамед Јусуфспахић је нагласио да на тим састанцима „Србија није адекватно представљена” јер „Србија има своју исламску заједницу” независну од Турске и Босне и Херцеговине.²³

Реаговала је и Исламска заједница Прешева, Бујановца и Медвеђе, која окупља Албанце. Муфтија Џемаљедин Хасани је 18. октобра 2011. у име своје верске заједнице изјавио агенцији *Бети* да Албанци нису укључени у преговоре о уједињењу исламских заједница у Републици Србији и да неће прихватити никакав договор.²⁴

Када је реч о „економским проблемима” о којима је говорио Љајић, Турска је наводно обећала да ће, уколико дође до помирења и обједињавања исламских заједница, уложити између 200.000.000 и 300.000.000 евра ради финансирања трасе ауто-пута Београд – Јужни Јадран преко Пештера те да ће инвестирати „не само у Санџак већ и у остатак земље”.²⁵

Иако Исламску заједницу Србије са Адемом Зилкићем на челу нико није позвао на разговоре, нити их је ишта питао у вези са процедуром уједињења

Zilkić ide u penziju, *Danas.rs*, 14. oktobar 2011; Ujedinjenje Islamske zajednice glavna tema, *Danas.rs*, 24. oktobar 2011.

21 Başbakan Erdoğan Ugljanin ile Ljaic'i kabul etti, *Hürriyet.com.tr*, 10. 10. 2011.

22 Ankara settles dispute between religious institutions of Sandzak, *Today's Zaman.com*, 17 October 2011

23 Zukorlić je muftija političar, običan kriminalac i nasilnik, *Blic.rs*, 21. oktobar 2011.

24 Albanci ne prihvataju pomirenje islamskih zajednica, *Vesti-online.com*, 18. oktobar 2011.

25 Ujedinjenje Islamske zajednice glavna tema, *Danas.rs*, 24. oktobar 2011.

исламских заједница, министри бошњачке националности у Влади Републике Србије силно су желели да јавност стекне утисак како је потписивање само формалност. Угљанин је по повратку у Србију казао да су све стране у преговорима дале сагласност за уједињење исламских заједница,²⁶ док је Љајић подвукао како је процес обједињавања исламских заједница незаустављив и да ће страна која одбије да потпише споразум бити искључена из даљих преговора.²⁷ Стизале су неистините информације како споразум о уједињењу исламских заједница треба да потпише и председник Републике Србије Борис Тадић, што је демантовано из његовог кабинета.²⁸

Дакле, неистине и полуистине сливале су се преко медија а притисак је повећаван како се ближила Давутоглуова посета Београду. Исламска заједница Србије није била страна у преговорима да би из њих била искључена. Од ње се само очекивало да без борбе пристане на предају и напуштање концепта самосталне и независне Исламске заједнице у Републици Србији. То је изазвало подозрење према намерама које су јавно исказивали предлагачи споразума о уједињењу исламских заједница.

Давутоглу је одложио долазак у Београд заказан за 19. октобар 2011. јер су због турске војне акције против курдских побуњеника у јужној Анадолији и северном Ираку отказане дипломатске посете турских званичника.²⁹ У Београд је допутовао 24. октобра 2011. с текстом „Основних принципа”, који је потврдио гласине да Турска жели да Исламска заједница у Републици Србији буде под сводом Исламске заједнице Босне и Херцеговине и да Ријасет Исламске заједнице Србије треба укинути.³⁰

С тим у вези огласио се реис-ул-улема Исламске заједнице Србије Адем Зилкић, који је 28. октобра 2011. одржао конференцију за штампу на Аеродрому „Никола Тесла” пре поласка на хаџ. Зилкић је казао како је неприхватљиво да политичари креирају споразум о којем је Исламска заједница Србије чула само из медија. Зилкић је појаснио да је отворен за преговоре, али да не прихвата укидање Ријасета са седиштем у Београду.³¹ Председник Одбора за спољне послове Народне скупштине Републике Србије проф. др Драгољуб Мићуновић, који се у то време налазио у званичној посети турским парламентарцима, изјавио је *Тањују* да Исламска заједница у Републици Србији мора да има седиште у Београду. Додао је како није пожељно да се турски

26 Ujedinjenje Islamske zajednice glavna tema, *Danas.rs*, 24. oktobar 2011.

27 На помолу помирење исламских заједница?, *Rts.rs*, 17. октобар 2011.

28 Kabinet: Neistiniti navodi da će Tadić potpisati sporazum o jedinstvenoj islamskoj zajednici u Srbiji, *Blic.rs*, 17. oktobar 2011.

29 Davutoglu odložio dolazak u Srbiju, *Mondo.rs*, 19. oktobar 2011.

30 Ujedinjenje Islamske zajednice glavna tema, *Danas.rs*, 24. oktobar 2011.

31 Зилкић не прихвата укидање Ријасета ИЗС, *Политика*, 29. октобар 2011.

званичници мешају у односе верских заједница у Републици Србији.³² У име Министарства вера и дијаспоре Републике Србије огласио се др Александар Раковић, саветник за сарадњу са црквама и верским заједницама. Раковић је у изјави за Телевизију Републике Српске изјавио да ће државни органи Републике Србије подржати помирење унутар Исламске заједнице тек када се о томе сагласе све заинтересоване стране, дакле, и Исламска заједница Србије, а за то је био потребан знатно дужи преговарачки процес. Раковић је још појаснио да се не ради о верској подели унутар Исламске заједнице, већ да је реч о политичкој подели јер је Исламска заједница Србије лојална Републици Србији, а Исламска заједница у Санџаку – Србији делује као „политички опозициони елемент према нашој земљи”.³³ Суочен са таквим негодовањем, Сулејман Угљанин је позвао представнике Исламске заједнице Србије и Исламске заједнице у Санџаку – Србији „да седну за сто, одбаце своје личне сујете и договоре се о уједињењу”.³⁴

Крајем октобра 2011. било је извесно да Република Србија може да прихвати уједињење исламских заједница само ако се с тим сложи Исламска заједница Србије. Такође је било јасно како је за Републику Србију прихватљиво да на челу Исламске заједнице Србије буде реис-ул-улема са седиштем у Београду. То су биле поруке које је министар Јеремић требало да пренесе Давутоглуу приликом посете Турској 3. новембра 2011.³⁵

Разговор реис-ул-улеме Зилкића са реис-ул-улемом Гормезом о уједињењу Исламске заједнице у Републици Србији водио се 8. новембра 2011. у Уреду за хаџ Исламске заједнице Турске у Меки (Саудијска Арабија). Зилкић је казао Гормезу да је за јединство Исламске заједнице у Републици Србији, али да је потребно да у преговоре буду равноправно укључене све стране.³⁶ С друге стране, Гормез је рекао Зилкићу да Турска не прихвата Ријасет Исламске заједнице Србије. Зилкићу су сугерисали да се сагласи са турском иницијативом и: амбасадор Турске Али Риза Чолак, шеф кабинета реис-ул-улеме Босне и Херцеговине Мухарем Хасанбеговић, министар Угљанин, особе блиске министру Љајићу и локални санџачки функционери. Љајић је исто поручио муфтији Мухамеду Јусуфспахићу.³⁷

32 Мићуновић: Седиште Исламске заједнице мора бити у Београду, *Политика*, 29. октобар 2011.

33 „Министарство вера није упознато са турском иницијативом”, *Политика*, 29. октобар 2011.

34 „Помирење у Исламској заједници далеко”, *Novimagazin.rs*, 29. октобар 2011.

35 „Јеремић у Турској”, *Rtv.rs*, 3. новембар 2011.

36 „Мекка: Susret reisa Srbije i reisa Turske”, *Mesihatsandzaka.rs*, 9. новембар 2011.

37 Из разговора Александра Раковића са реис-ул-улемом Адемом Зилкићем.

Давутоглу је поново боравио у Србији 12. и 13. новембра 2011.³⁸ По његовом новом предлогу споразума и даље је било предвиђено укидање Ријасета Исламске заједнице Србије. Из Министарства спољних послова Републике Србије је овога пута тражено мишљење Министарства вера и дијаспоре Републике Србије о најновијем тексту „Основних принципа”. У Сектору за вере Министарства вера и дијаспоре је подвучено да наша земља мора да се држи става да Ријасет Исламске заједнице Србије са седиштем у Београду и са ре-ис-ул-улемом на челу треба да буде јединствена и недељива верска заједница муслимана у Републици Србији.³⁹ Дакле, текст „Основних принципа” који би довео Исламску заједницу у Републици Србији до такозваног помирења и јединства није био усаглашен, најпре због тога што је турска иницијатива игнорисала Исламску заједницу Србије као равноправног преговарача и зато што је желела да по сваку цену наметне решење које би задовољило Исламску заједницу Босне и Херцеговине и њене верске поглаваре Мустафу Церића и Муамера Зукорлића.

Дневни аваз је 22. новембра 2011. писао како је турска иницијатива за уједињење исламских заједница „пред крахом” јер су власти Републике Србије тражиле да се Зукорлић „исели из Санџака и да живот настави у Истанбулу”. То су биле потпуне бесмислице, као што су били бесмислени и наводи у *Дневном авазу* да су српске власти прихватиле да седиште Исламске заједнице у Републици Србији буде у Новом Пазару и под духовним старешинством Исламске заједнице Босне и Херцеговине.⁴⁰

На самом крају поставило се и питање евентуалних потписника уједињења исламских заједница у Републици Србији. Спекулације су водиле од широког круга до све ужег па и најужег могућег. Према Зукорлићевим речима, споразум о уједињењу би био важећи и ако би га потписали само Церић и Гормез.⁴¹ У недостатку осталих потписника ово је било изнуђено решење, очигледно неприхватљиво и за саме актере. *Дневни аваз* је јавио да је отказано потписивање споразума о уједињењу исламских заједница у Републици Србији, који је 25. новембра 2011. требало да потпишу Гормез и Церић.⁴² Зукорлић је закључио како „нимало није пријатно Турској да буде поражена у тој иницијативи”.⁴³

38 FM Davutoglu to Visit Serbia on Saturday, *Turkishweekly.net*, 12 November 2011.

39 Из белешки Александра Раковића.

40 „Beograd blokira sporazum o objedinjavanju IZ u Srbiji: Inicijativa Turske pred krahom?”, *Avaz.ba*, 22. novembar 2011.

41 „Davutoglu danas u Beogradu”, *Danas.rs*, 11. novembar 2011.

42 „Beograd blokira sporazum o objedinjavanju IZ u Srbiji: Inicijativa Turske pred krahom?”, *Avaz.ba*, 22. novembar 2011.

43 Vrijeme je da se kriminalci istjeraju iz političkog i javnog života Sandžaka, *Mesihat.org*, 17. decembar 2011.

Четврти сусрет Јеремића и Давутоглуа поводом тог питања требало је да се одржи крајем новембра или почетком децембра 2011, али је одложен, односно до њега никада није ни дошло.⁴⁴ Иако је било најава,⁴⁵ током 2012. није било нове турске иницијативе за уједињење исламских заједница у Републици Србији.

Закључак

1. Министарство вера Републике Србије је 2010. коначно заузело став да Исламској заједници Србије, са реис-ул-улемом на челу и седиштем у Београду, припада статус традиционалне верске заједнице у Републици Србији.
2. Исламска заједница Србије је *de facto* наследила, односно стекла статус традиционалне Исламске заједнице у Републици Србији и преостало је само да се у складу са правном процедуром *de jure* потврди статус Исламске заједнице Србије, као традиционалне верске заједнице, уписом у Регистар цркава и верских заједница у Републици Србији.
3. И други државни органи Републике Србије су кроз непосредну сарадњу прихватили да Исламска заједница Србије *de facto* јесте традиционална верска заједница у Републици Србији.
4. Турска иницијатива „Основни принципи” за уједињење Исламске заједнице у Републици Србији из 2011. имала је за намеру да осујети давање статуса традиционалне верске заједнице Исламској заједници Србије, са реис-ул-улемом на челу и седиштем у Београду, тако што је својом иницијативом захтевала укидање Ријасета Исламске заједнице Србије.
5. Турска иницијатива „Основни принципи” је имала за намеру да Исламску заједницу у Републици Србији организационо подведе под „духовни свод” Исламске заједнице Босне и Херцеговине са реис-ул-улемом на челу, у Сарајеву, према истом или сличном моделу који је обликован у односу Исламске заједнице у Санџаку – Србији са седиштем у Новом Пазару према Исламској заједници Босне и Херцеговине.
6. Турска иницијатива „Основни принципи” је спор исламских заједница у Републици Србији пристрасно третирао као „бошњачко верско питање”, које у будућности треба да буде решавано у троуглу Истанбул – Сарајево – Нови Пазар.
7. Турска иницијатива „Основни принципи” је потпуно игнорисала чињеницу да су муслимански верници у Републици Србији Бошњаци, Албанци, Роми, Горанци, Муслимани, Југословени и други, на чему инсистира

44 Pomirenje čeka bolje vreme, *Novimagazin.rs*, 20. decembar 2011.

45 Ljajić: Ne verujem u skoro spajanje islamskih zajednica, *Novosti.rs*, 9. januar 2012.

Исламска заједница Србије са реис-ул-улемом на челу и седиштем у Београду.

8. Турска иницијатива „Основни принципи” за уједињење Исламске заједнице у Републици Србији из 2011. због горенаведеног (под 4, 5, 6. и 7) није прихваћена.
9. Данас (крајем 2012) преостало је само да Министарство правде и државне управе Републике Србије у складу са правном процедуром *de jure* потврди статус Исламске заједнице Србије као традиционалне верске заједнице, уписом у Регистар цркава и верских заједница у Републици Србији.